

VESTIGIA

Archeologie & Cultuurhistorie

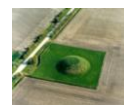
Archeologisch vooronderzoek ten behoeve van de nieuwbouw van een politiebureau
aan de Burgemeester Keijzerweg te Papendrecht, gemeente Papendrecht

Ruimtelijk advies op basis van archeologisch bureauonderzoek

V1748

Archeologisch vooronderzoek ten behoeve van de nieuwbouw van een politiebureau aan de Burgemeester Keijzerweg te Papendrecht, gemeente Papendrecht

Ruimtelijk advies op basis van archeologisch bureauonderzoek

Rapportnummer:	V1748
Projectnummer:	V18-3984
ISSN:	1573 – 9406
Status en versie:	Definitief, versie 2.1
In opdracht van:	KuiperCompagnons
Rapportage:	O.P.N. Satijn, F.P.J. van Puijenbroek
Plaats en datum:	Amersfoort, 8 juni 2020

Niets uit dit werk mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, daaronder mede begrepen gehele of gedeeltelijke bewerking van het werk, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Vestigia BV

Documentbeheer				
<i>Versie</i>	<i>Status</i>	<i>Datum</i>	<i>Toelichting</i>	<i>Autorisatie</i>
1.0	Concept	6 februari 2019	Eerste concept ter goedkeuring aan opdrachtgever/bevoegd gezag	W.A.M. Hessing
2.0	Definitief	27 januari 2020	Definitief na uitblijven reactie bevoegd gezag	W.A.M. Hessing
2.1	Definitief	8 juni 2020	Definitief na verwerking van opmerkingen van het bevoegd gezag	

Projectgegevens	
Initiatief	Nieuwbouw Politiebureau
Procedure	Bestemmingswijziging
Toponiem / locatie	Burgemeester Keijzerweg
Kadastraal	perceel A6955
Plaats	Papendrecht
Gemeente	Papendrecht
Provincie	Zuid-Holland
Opdrachtgever	KuiperCompagnons
Contactpersoon opdrachtgever	Dhr. L. Schaerlaeckens; tel. 010-7525166
Oppervlakte plangebied	0,4 hectare
Diepte grondwerkzaamheden	Onbekend
Huidig grondgebruik	Bebouwd, geasfalteerd
Onderzoeksmelding	4670471100
Soort onderzoek	Bureauonderzoek
RD-centrumcoördinaten van het plangebied	106.440 / 428.560
Kaartblad (1:25.000)	38C
Uitvoerder en documentatie	Vestigia <i>Archeologie & Cultuurhistorie</i>
Projectleider/Senior archeoloog	Drs. W.A.M. Hessing (Sr. KNA archeoloog/Sr. KNA Prospector)
Projectmedewerkers	F.P.J. van Puijenbroek MSc O.P.N. Satijn PhD
Uitvoering booronderzoek	n.v.t.
Bevoegd gezag	Gemeente Papendrecht Markt 22 3351 PB Papendrecht
Contactpersoon	Onbekend
Deskundige namens bevoegd gezag	onbekend
Gecontroleerd door	Vestigia (W.A.M. Hessing) d.d. 6 februari 2019
Geaccordeerd door	Gemeente Papendrecht d.d.

Inhoudsopgave

Samenvatting en advies	5
Onderbouwing advies	7
1 Projectomgeving.....	7
1.1 Afbakening plangebied en consequenties toekomstig gebruik (LS01).....	7
1.2 Onderzoeksdoel en -methode	8
2 Beleidskader	9
2.1 Wettelijk kader	9
2.2 Gemeentelijk beleid (LS01)	9
3 Verwachtingsmodel.....	11
3.1 Natuurlijk landschap (LS04)	11
3.2 Historisch landschap (LS02, LS03, LS04)	12
3.3 Archeologische waarden (LS04)	18
3.4 Gespecificeerde archeologische verwachting (LS05).....	20
4 Advies vervolgonderzoek (LS05).....	21
Literatuur	22
Digitale bronnen.....	22
Kaarten en bijlage.....	23

Afbeelding 1 Luchtfoto plangebied. Het plangebied is globaal in blauw aangegeven. Bron: ARCGisonline 2017.

Samenvatting en advies

In opdracht van KuiperCompagnons heeft Vestigia *Archeologie & Cultuurhistorie* een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd in het kader van de voorgenomen realisatie van een politiebureau binnen een plangebied aan de Burgemeester Keijzerweg te Papendrecht, gemeente Papendrecht. Het plangebied bestaat uit een kadastraal perceel, namelijk A6955, met een oppervlakte van 0,4 hectare. Het perceel was tijdens onderhavig onderzoek bebouwd en bestraat. De geplande bouw zal zich concentreren op de huidige parkeerplaats. Ten tijde van onderhavig onderzoek was het onbekend tot welke diepte de geplande verstoringen zullen reiken.

Voorafgaand aan de ontwikkelingen dient in kaart gebracht te worden of zich binnen het onderzoeksgebied behoudenswaardige archeologische resten (zouden kunnen) bevinden, die tegen de achtergrond van de bodemingrepen gevaar lopen.

Uit het bureauonderzoek blijkt dat binnen het plangebied de oorspronkelijke bodemopbouw bestond uit komafzettingen met daartussen Hollandveen. Dit heeft in principe een lage tot middelhoge archeologische verwachting vanaf het Neolithicum. De vondsten ten zuiden en westen van het plangebied wijzen op activiteit aan de oeverzone van de Merwede, waartoe het plangebied behoort, in de Romeinse tijd en waarschijnlijk in de Vroege Middeleeuwen. In de Vroege Nieuwe Tijd (mogelijk in het jaar 1574) is de natuurlijke bodemopbouw binnen het plangebied echter verstoord door een dijkdoorbraak, waarvan het Wiel ten oosten van het plangebied het restant is. Hierdoor kunnen eventuele archeologische waarden van voor de Nieuwe Tijd A verstoord zijn; het is echter niet duidelijk tot welke diepte. Er zijn geen aanwijzingen zijn voor (bouw)activiteiten binnen het plangebied na het herstel van de dijk in de Nieuwe Tijd A tot de jaren 70 van de 20^e eeuw. Verder is de Nieuwlandpolder vanaf de 13^e/14^e tot in de 20^e eeuw afgeleid/ontgraven, ook ter plaatse van het plangebied, en vervolgens sub-recent met minimaal 3,5 m opgehoogd¹ (de maaiveldhoogte binnen het plangebied bedraagt 3,31 – 4,01 m+NAP)². Er geldt daarom binnen het plangebied een lage tot middelhoge archeologische verwachting voor het aantreffen van archeologische resten vanaf de Romeinse tot Vroege Nieuwe Tijd vanaf 3,5 m-mv.

Advies

Eventuele archeologische waarden van voor de Nieuwe Tijd A zijn tot een diepte van 3,5 m-mv toegedekt. De kans dat er bij nieuwbouw op de locatie deze archeologische waarden zullen worden verstoord is laag. Omdat er verder geen aanwijzingen zijn van (bouw)activiteiten binnen het plangebied vanaf de Nieuwe Tijd A, adviseert Vestigia *Archeologie & Cultuurhistorie* de archeologische verwachting binnen het plangebied bij te stellen naar “laag”. In het kader van de voorgenomen ontwikkeling worden vervolgstappen in het kader van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ) dan ook niet noodzakelijk geacht.

Wel dient dat de verstoring van de diepere ondergrond veroorzaakt door de heipalen zo beperkt mogelijk te blijven, vanwege de archeologische verwachting vanaf 3,5 m-mv. Een diepe paalzetting tot maximaal 5% van het daadwerkelijk te bebouwen terreindeel wordt algemeen als een aanvaardbare verstoring van archeologische waarden beschouwd.

Het bevoegd gezag, de gemeente Papendrecht, dient eerst over het advies in dit rapport een besluit te nemen (wel/geen vervolgonderzoek en zo ja, in welke vorm). Wanneer het bevoegd gezag besluit dat vervolgonderzoek niet noodzakelijk is en het plangebied wordt vrijgegeven voor de voorgenomen

---

¹ Wink *et al.* 2012.

² Ahn.nl

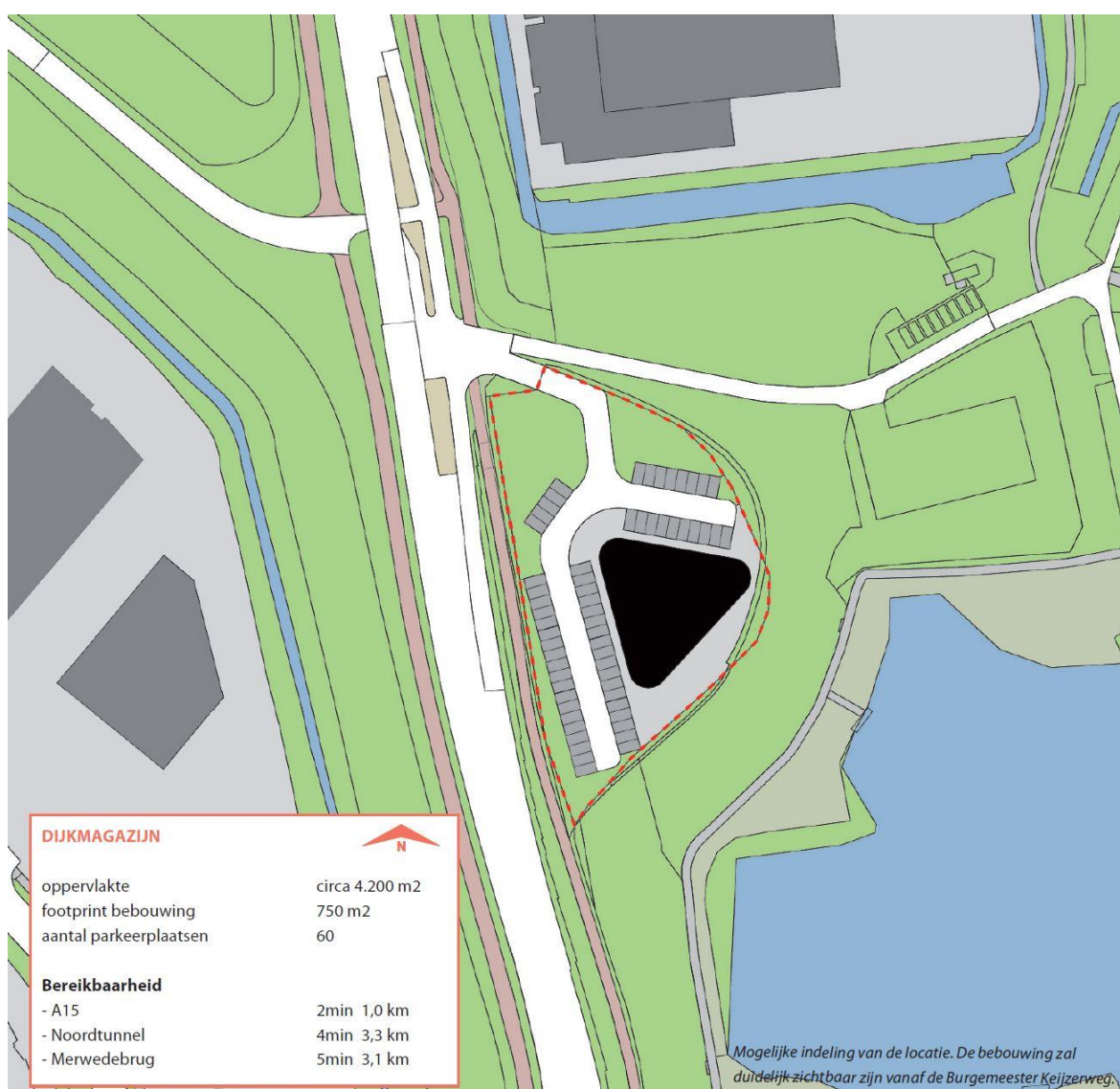
ontwikkelingen, blijft de meldingsplicht archeologische toevalsvondst of waarneming van kracht (Erfgoedwet, artikel 5.10 Archeologische toevalsvondst). Aangezien het nooit volledig is uit te sluiten dat tijdens eventueel grondverzet een archeologische ‘toevalsvondst’ wordt gedaan, is het wenselijk de uitvoerder van het grondwerk te wijzen op de plicht om hiervan zo spoedig mogelijk melding te doen bij het bevoegd gezag, de gemeente Papendrecht, en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Onderbouwing advies

1 Projectomgeving

1.1 Afbakening plangebied en consequenties toekomstig gebruik (LS01)

In opdracht van KuiperCompagnons heeft Vestigia Archeologie & Cultuurhistorie een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd in het kader van de voorgenomen realisatie van een politiebureau binnen een plangebied aan de Burgemeester Keizerweg te Papendrecht, gemeente Papendrecht. Het plangebied bestaat uit een kadastraal perceel, namelijk A6955, met een oppervlakte van 0,4 hectare. Het perceel was tijdens onderhavig onderzoek bebouwd en bestraat. De geplande bouw zal zich concentreren op de huidige parkeerplaats. Ten tijde van onderhavig onderzoek was het onbekend tot welke diepte de geplande verstoringen zullen reiken.

Afbeelding 2 Inrichtingsschets. Bron: KuiperCompagnons.

Voorafgaand aan de ontwikkelingen dient in kaart gebracht te worden of zich binnen het onderzoeksgebied behoudenswaardige archeologische resten (zouden kunnen) bevinden, die tegen de achtergrond van de bodemingrepen gevaar lopen.

1.2 Onderzoeksdoel en -methode

Doel van het archeologisch bureauonderzoek was vast te stellen of er in het plangebied sprake is (of kan zijn) van archeologische resten die door de ingrepen verstoord dreigen te worden en, indien mogelijk, uitspraken te doen over de waarde hiervan in termen van fysieke en inhoudelijke kwaliteit zoals zeldzaamheid en gaafheid. Hiertoe is eerst een bureauonderzoek verricht, waarbij voor het plangebied een specifiek archeologisch verwachtingsmodel is opgesteld. Vervolgens is een advies geformuleerd in het kader van de cyclus van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ).

2 Beleidskader

2.1 Wettelijk kader

De zorgplicht voor het archeologisch erfgoed is uitgewerkt in de Monumentenwet 1988 en in de wijziging hierop; de Wet op de archeologische monumentenzorg (Wamz, 2007). Een deel van de Monumentenwet is per 1 juli 2016 opgegaan in de Erfgoedwet. Het overige deel zal ter zijner tijd opgaan in de Omgevingswet. Tot die tijd blijven die artikelen die niet zijn overgegaan naar de Erfgoedwet van kracht zoals ze in de Monumentenwet van 1988 zijn benoemd.

De Wamz vormde de implementatie van het Verdrag van Malta dat in 1992 door diverse Europese lidstaten is ondertekend. Hierin wordt gesteld dat het streven is archeologisch erfgoed in de bodem te beschermen en daarmee te behouden. Om dit te kunnen doen moet archeologisch erfgoed ingepast worden in de ruimtelijke ordening. Een ander uitgangspunt is dat indien behoud in de bodem (*in situ*) niet mogelijk is, de verstoorder onderzoek naar de archeologische waarden moet betalen. In de praktijk zijn dit de kosten voor de archeologische monumentenzorg cyclus (AMZ-cyclus).

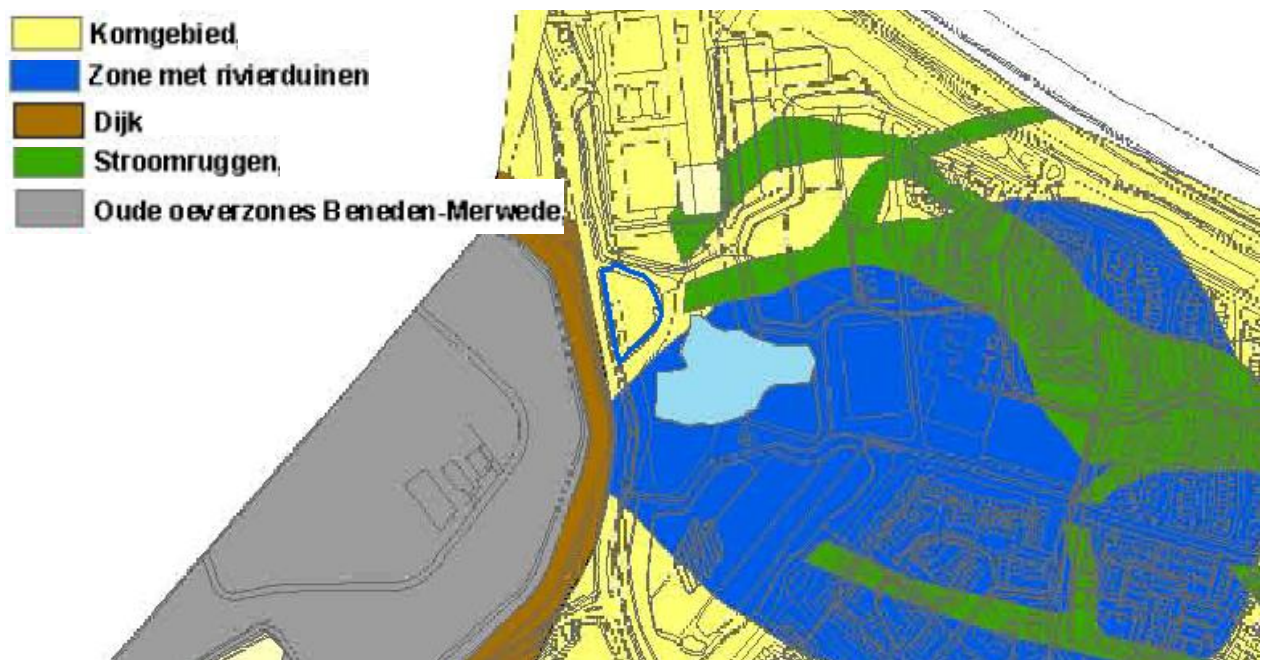
Met de invoering van de Wamz werden gemeenten verplicht om archeologiebeleid te ontwikkelen omdat artikel 38a van de Monumentenwet 1988 bepaalde dat de gemeenteraad bij de vaststelling van een bestemmingsplan en bij de bestemming van de in het plan begrepen grond rekening houdt met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten. Met invoering van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening (Wro, 2008) werd de archeologie definitief verankerd in de ruimtelijke ordening. Bepaald werd dat gemeenten na maximaal 10 jaar een bestemmingsplan moeten herzien of vernieuwen (daarbij rekening houdend met de archeologie op grond van de Monumentenwet 1988).

Op grond van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo, 2010) zijn burgemeester en wethouders bevoegd gezag in het kader van de omgevingsvergunning. Op grond van de Ontgrondingenwet zijn Gedeputeerde Staten bevoegd gezag in het kader van de ontgrondingsvergunning, voor andere gronden dan bij ministeriële regeling aan te wijzen rijkswateren. De minister van Infrastructuur en Milieu is bevoegd gezag ten aanzien van de bodem en oevers van rijkswateren op grond van de Waterwet.

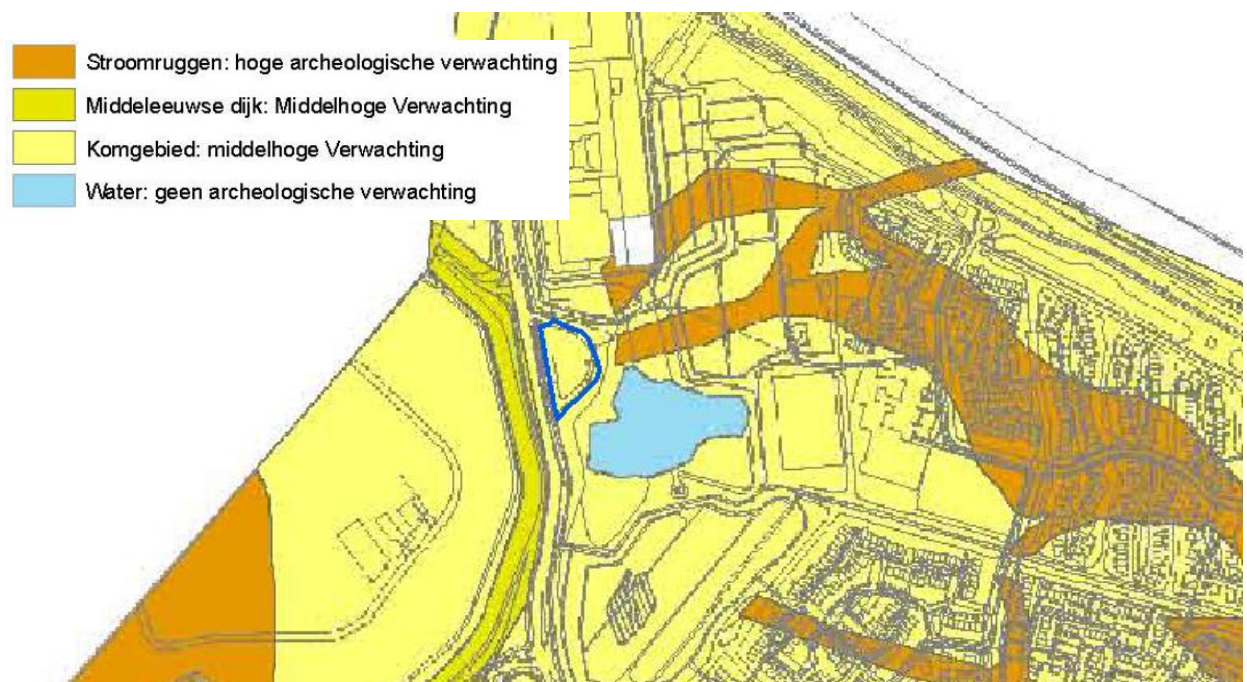
2.2 Gemeentelijk beleid (LS01)

De gemeente Papendrecht is in het bezit van een archeologische verwachtingen- en beleidskaart. Volgens de archeologische verwachtingenkaart ligt het plangebied in het komgebied met afzettingen van Tiel op Hollandveen/ afzettingen van Gorcum. Hiervoor geldt een middelhoge kans op het aantreffen van archeologische waarden uit de periodes IJzertijd, Romeinse Tijd, Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Op de archeologische beleidsadvieskaart is het plangebied gekarteerd als een zone met een middelhoge archeologische verwachting. In deze gebieden is archeologisch vooronderzoek vereist bij ingrepen dieper dan 0,3 meter beneden maaiveld en een oppervlakte van meer dan 500 vierkante meter. Het huidige project is dus onderzoeksplichtig.

In de Beheersverordening Papendrecht 2016 is er geen dubbelbestemming waarde archeologie voor het gebied opgenomen.

Afbeelding 3 Uitsnede gemeentelijke archeologische verwachtingenkaart. Het plangebied is met een blauwe lijn aangegeven. Bron: Ras, 2012.

Afbeelding 4 Uitsnede gemeentelijke archeologische beleidskaart. Het plangebied is globaal in blauw aangegeven. Bron: Ras 2012.

3 Verwachtingsmodel

3.1 Natuurlijk landschap (LS04)

Het plangebied bevindt zich in het zuidwestelijk zeekleigebied, in de Polder Het Nieuwland. Binnen het plangebied is in het Holocene circa 15,5 meter aan sediment neergelegd. Dit zijn vooral fluviale en getijdeafzettingen, maar ook veenpakketten. Onder de Holocene afzettingen liggen rivierafzettingen uit het Weichselien, die tot de Formatie van Kreftenheye behoren. Dit zijn vooral grofzandige afzettingen uit een periode waarin vlechtende rivieren de dienst uitmaakten. Hierbij waren er meerdere smalle stromen in een brede vallei die lager lagen dan de omgeving. Doordat het klimaat erg seizoensgebonden was lag het zand vaak droog. Vanuit de droge riviervlaktes kon de wind rivierduinen opwerpen. De duinen, die meerdere meters hoog konden worden, behoren tot het Laagpakket van Delwijnen. Binnen het plangebied worden deze echter niet verwacht.³

Aan het begin van het Holocene verbeterde het klimaat; het werd warmer en droger. Hierdoor kon vegetatie opkomen. Binnen het plangebied steeg echter vooral de grondwaterstand waardoor er veengroei kon ontstaan. Het veen dat zich hierbij vormde wordt gerekend tot het Basisveen, onderdeel van de Formatie van Nieuwkoop. Van dit veenpakket is weinig overgebleven vanwege latere erosie. Boven het Basisveen kunnen namelijk rivierafzettingen worden aangetroffen van de Formatie van Echteld. Deze rivierafzettingen waren niet langer vlechtend, maar door het verbeterde klimaat meanderend. Dit hield in dat er een enkele geul was die zichzelf langzaam door het landschap verlegt. Onderin de stroomgeul was de grootste stroomsnelheid. Hier werden de grofste sedimenten, het beddingzand, afgezet. Langs de stroomgeul ontstonden oeverwallen. Hier werd sediment afgezet tijdens hoogwater. Omdat de stroomsnelheid hier relatief hoog was bestaan deze vooral uit zandige klei en silt.⁴

Binnen het plangebied worden geen gekarteerde stroomgordels verwacht. Wel worden er afzettingen van de Formatie van Echteld verwacht binnen het plangebied. Het plangebied lag immers in een komgebied op enige afstand van een rivier. In het komgebied kwam water bij overstromingen met een lage stroomsnelheid. Binnen het plangebied bezonk de zware zwak siltige klei. Bij periodes met weinig activiteit kon veenvorming ontstaan. Het veenpakket dat hierbij ontstond behoort tot het Hollandveen, onderdeel van de Formatie van Nieuwkoop. Volgens informatie van Dinoloket ligt er een veenpakket op een diepte tussen de 6 en 9 meter beneden maaiveld. Boven het veen kan eveneens komklei worden aangetroffen. Deze komklei is in steeds grotere mate afgezet onder invloed van de zee.⁵

De Polder Het Nieuwland en Polder Papendrecht werden in de Late Middeleeuwen ingedijkt om het land bruikbaar te maken voor de landbouw. Het plangebied ligt in de Polder Het Nieuwland aan de Hoogendijk aan de binnen zijde van de Nieuwlandse Polders en aan buitenzijde van de Polder Papendrecht. De Hoogendijk beschermde beide polders en waarschijnlijk uit de 13^e eeuw.⁶ Het bedijken van het gebied was niet altijd zo succesvol als gehoopt. Binnen de Papendrecht polder zijn meerdere kolkgraten of wielen aanwezig. Deze zijn ontstaan bij dijkdoorbraken. Bij een dijkdoorbraak kwam er in korte tijd een grote hoeveelheid water door een relatief klein gat. Hier ontstond vaak een gat door de grootschalige erosie van deze gebeurtenis met spoelgaten tot wel 20 meter diep als gevolg. Na de dijkdoorbraak werd de dijk weer hersteld waarbij het wiel binnen- of buitendijks kwam te liggen. De dijk kreeg daardoor soms opvallende bochten. Het plangebied ligt aan de buitendijkse zijde van de resten van een dergelijk kolkgrat in de Hoogendijk, namelijk het Noordhoekse Wiel. Nabij het plangebied is na het ontstaan van het kolkgrat een nieuw dijkstuk aangelegd; dit is waarschijnlijk de reden dat er hier een

---

³ Berendsen 1996, De Mulder *et al.* 2003.

⁴ Berendsen 1996.

⁵ Berendsen 1996, De Mulder *et al.* 2003.

⁶ Ras 2012.

uitstulping in de dijk zit (zie afbeelding 7-8). Het is niet duidelijk wanneer deze doorbraak heeft plaatsgevonden. Het binnendijkse deel van het kolkgat is heden ten dagen een natuurgebied. Binnendijkse wielen werden vaak gebruikt als drinkwaterkuilen voor vee.⁷ Hoewel het plangebied niet onderdeel uitmaakt van de zichtbare overblijfselen van het wiel, maakte het wel deel ervan uit. Door de sterke stroming bij de dijkdoorbraak is de bodem sterk uitgesleten is. Daarom wordt verwacht dat de natuurlijke bodemopbouw van voor de dijkdoorbraak verstoord is.⁸ Ter hoogte van de nog zichtbare delen van het wiel zal deze erosie tot nog veel diepere lagen hebben plaatsgevonden.

Op de geomorfologische kaart is het plangebied gekarteerd als welvingen in getij-afzettingen. Ten westen van het plangebied is een getij-oeverwal aanwezig. Dit is de oeverwal van de noord stroomrug, een getijdegeul die verschillende aftakkingen van de Maas en Rijn met elkaar verbindt. Deze stroomrug werd actief rond 500 na Christus.⁹ Op de bodemkaart is het plangebied gekarteerd als een combinatie van drechtvaaggrond en poldervaaggrond. De grond is volgens de bodemkaart afgezet door zoete getijdenafzettingen. Drechtvaaggronden zijn kleigronden die binnen 40 tot 80 centimeter overgaan in een veenpakket van minimaal 40 centimeter. Poldervaaggronden zijn kleigronden met weinig tot geen kenmerken van bodemvorming.¹⁰

3.2 Historisch landschap (LS02, LS03, LS04)

Het gebied rondom Papendrecht, de Alblasserwaard, is gelegen tussen de rivieren de Lek, Merwede en Noord. Al tijdens de Romeinse tijd is hier bewoning bekend. Het was een zeer moerassig gebied. De eerste bewoners vestigden zich daarom op de hoger gelegen zandduinen. Vanwege de vele overstromingen trokken deze mensen rond het jaar 250 weg en raakte de streek waarschijnlijk ontvolkt. Pas rond het jaar 1000 zijn er weer bronnen die duiden op de vestiging van mensen in deze omgeving. In de elfde eeuw werd de nederzetting Papendrecht gesticht, waarnaar voor het eerst in 1105 wordt gerefereerd in een officieel document. De naam Papendrecht is mogelijk afgeleid van de woord-stammen 'papien' (geestelijken) en 'tricht' of 'drecht' (een doorwaadbare plek in een rivier).¹¹

In de Late Middeleeuwen is een aanvang genomen met het ontginnen en droogleggen van het moeras- en veengebied rondom Papendrecht. Ook werden er dijken aangelegd om het dorp te beschermen tegen de overstromingen. Het huidige plangebied ligt in de Nieuwlandpolder, die dateert uit de 11^e of 12^e eeuw.¹² Het plangebied ligt aan de buitendijkse zijde van de Hoogendijk aan het bovengenoemd Noordhoekse Wiel. De Hoogendijk dateert oorspronkelijk mogelijk al vanaf de 13^e eeuw.¹³ De Hoogendijk is in de 14^e eeuw bekend als Vinckendijk.¹⁴

Hoewel de dijken enige bescherming boden, werd Papendrecht in latere eeuwen nog vaak getroffen door watersnoodrampen. Tot aan het begin van de 19^e eeuw, toen er betere technieken kwamen om het land te beschermen, werd de Alblasserwaard 32 maal getroffen door overstromingen. Het plangebied ligt naast een van de zogenaamde "wielen" die zijn ontstaan naar aanleiding van dergelijke overstromingen, de zogenaamde Noordhoekse Wiel.¹⁵ Het is onduidelijk wanneer dit Wiel ontstaan is. Historische bronnen suggereren dat er in de Noorddijk ter hoogte van het Noordhoekse Wiel in 1573 moedwillig een hulpgat

---

⁷ Berendsen 1996, De Mulder *et al.* 2003.

⁸ Gebaseerd op gegevens van dinoloket.nl

⁹ Cohen *et al.* 2012.

¹⁰ De Bakker/Schelling 1989.

¹¹ <https://geschiedenisvanzuidholland.nl/locatie/geschiedenis-van-papendrecht>.

¹² Wink *et al.* 2012.

¹³ Ras 2012.

¹⁴ <https://www.papendrecht.net/strijd-tegen-water.html>.

werd gemaakt om het water uit de achterliggende polder weg te laten stromen.¹⁶ Het is niet duidelijk of deze gebeurtenis het wiel veroorzaakt heeft. Waarschijnlijk als gevolg van deze dijkdoorbraak heeft de Hoogedijk zijn opvallend kronkel gekregen waarbinnen het plangebied ligt. Het is niet duidelijk wanneer precies het nieuwe dijkdeel (de kronkel) is aangelegd.

De Nieuwlandpolder is vanaf de 13^e/14^e tot in de 20^e eeuw afgekleid/ontgraven, ook ter plaatse van het plangebied, en vervolgens sub-recent met minimaal 3,5 m opgehoogd¹⁷ (de maaiveldhoogte binnen het plangebied bedraagt 3,31 – 4,01 m+NAP¹⁸). De huidige maaiveldhoogte varieert van 3,3 tot 4 m boven NAP. In de gemeente Alblasserdam zijn voor deze polder volgens de archeologische beleidskaart daarom ingrepen tot 3,9 m -mv toegestaan.¹⁹

Door de vele overstromingen was de bevolking van Papendrecht arm. Men leefde met name van de visserij, de landbouw, veeteelt en het verbouwen van riet. Ook waren de inwoners, door hun voortdurende strijd tegen het water, gespecialiseerd in het bewerken van de dijken. Tot 1816 was het dorp in het bezit van adellijke families. Pas hierna kwam er een gemeentebestuur en begon Papendrecht zich verder te ontwikkelen. Met name in de jaren zestig is Papendrecht flink uitgebreid.

Rond 1965 is nabij het plangebied de (Hogen)dijk/BurgemeesterKeijzerweg rechtgetrokken en werd het plangebied van zijn oorspronkelijke polder gescheiden.

---

¹⁷ Wink *et al.* 2012.

¹⁸ Ahn.nl

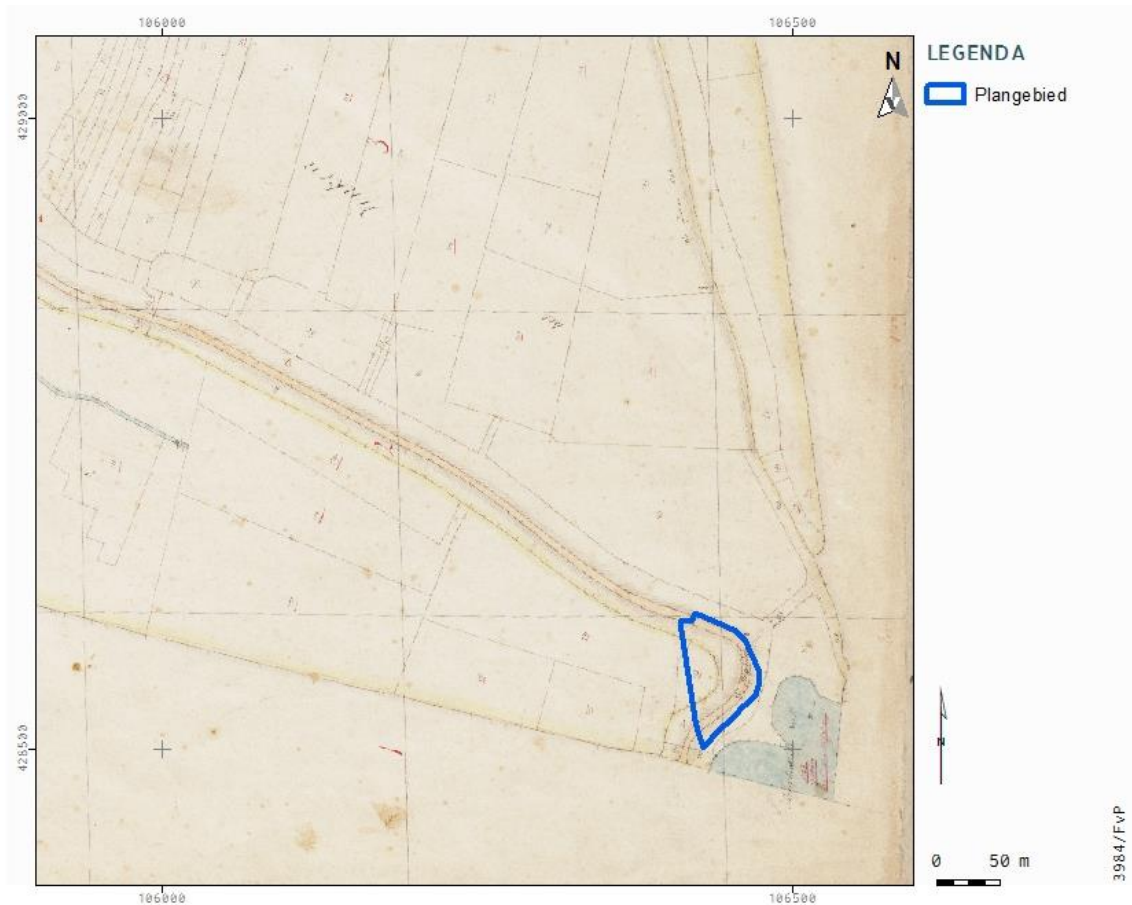
¹⁹ Wink *et al.* 2012.

Afbeelding 5 Het plangebied (in blauw) op de Kaart van de Visscherijen en platen in de Merwede en Maas van Papendrecht tot Krimpen door Jan Potter, 1584. Bron: Nationaal Archief inv.nr. 819A.

Op de kaart op de Kaart van de Visscherijen en platen in de Merwede en Maas van Papendrecht tot Krimpen door Jan Potter uit 1584 is het Wiel al zichtbaar; de huidige karakteristieke kronkel is de dijk is niet afgebeeld. Mogelijk was deze nog niet aangelegd. Dit kan echter ook een kwestie zijn van schaal. Het zelfde beeld geldt voor de Kaart van de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden door Abel de Vries Mattheusz (1767, afbeelding 6).

Afbeelding 7 Kadastrale kaart 1811-1832. Het plangebied is globaal in blauw aangegeven. Bron: Rijksdienst Cultureel Erfgoed.

Afbeelding 8 Topografische kaart uit 1850 Het plangebied is globaal in rood aangegeven. Bron: Topotijdreis.

Afbeelding 9 Topografische kaart uit 1900 Het plangebied is globaal in rood aangegeven. Bron: Topotijdreis.

Afbeelding 10 Topografische kaart uit 1950 Het plangebied is globaal in rood aangegeven. Bron: Topotijdreis.

Afbeelding 11 Topografische kaart uit 2017 Het plangebied is globaal in rood aangegeven. Bron: Topotijdreis.

Bouwhistorische waarden (LS04)

Voor bouwhistorische waarden zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- het Rijksmonumentenregister;²³
- de gemeentelijke monumentenlijst;²⁴
- de kadastrale minuut uit 1811-1832;²⁵
- de MIP-objecten;²⁶
- de BAG-viewer;²⁷
- de Cultuurhistorische Atlas Zuid-Holland²⁸

Binnen het plangebied zijn geen bovengrondse bouwhistorische waarden bekend.

Huidig gebruik (LS02)

Het plangebied is gedeeltelijk bebouwd en verhard.

Mogelijke verstoringen (LS03)

De Polder Het Nieuwland is vanaf de 13e/14e eeuw afgeleid/ontgraven, en vervolgens sub-recent met minimaal 3,5 m opgehoogd. Voor informatie omtrent bekende verstoringen zoals saneringen en dergelijke zijn verder nog de websites van het Bodemloket en de Verstoringenbronnenkaart geraadpleegd.²⁹ Er zijn bij het Bodemloket en de Verstoringenbronnenkaart geen verstoringen bekend.

3.3 Archeologische waarden (LS04)

Voor de archeologische gegevens omtrent het onderhavige plangebied is het Archeologisch Informatiesysteem (Archis) geraadpleegd, dat alle geregistreerde archeologische monumenten, onderzoeken, en waarnemingen/vondstlocaties bevat. Archeologische monumenten zijn terreinen met een (hoge/zeer hoge) archeologische waarde, die ofwel fysiek (wettelijk en juridisch) beschermd worden, ofwel een planologische bescherming hebben waarbij in het bestemmingsplan voorschriften voor het gebruik zijn opgenomen. In de oude versie Archis2 werd een onderscheid gemaakt tussen waarnemingen en vondsten. In Archis3 zijn deze categorieën samengevoegd tot de nieuwe benaming 'vondstlocaties'.

In de Polder Het Nieuwland zijn met name door de AWN veel waarnemingen gedaan.³⁰ Binnen het plangebied, en binnen een straal van 200 m van het plangebied zijn in Archis geen archeologische monumenten geregistreerd. Wel zijn er 4 vondstmeldingen gedaan, uit verschillende perioden en contexten (tabel 1, *kaart 3*)³¹:

Zaak ID	Periode begin	Periode eind	Materiaal	Opmerkingen
3260900100	Romeins	Late Middeleeuwen	Op de locatie bevinden zich een huisterp, huisterp 6. Aardewerk stamt uit de periode 1000-1200: Pingsdorf, kogelpot, Paffrath, grijs w.o. Elmpt,	De locatie bevindt zich ongeveer 80 meter vanaf de dijk.

²³ <https://cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/kennis/voorbeelden/rijksmonumentenregister>.

²⁴ https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_rijksmonumenten_in_Papendrecht.

²⁵ <http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/>.

²⁶ <https://cultureelerfgoed.nl>.

²⁷ <https://bagviewer.kadaster.nl>.

²⁸ http://pzh.b3p.nl/viewer/app/Cultuur_historische_atlas.

²⁹ <http://bodemloket.nl/>, <https://archeologieinnederland.nl/verstoringenbronnenkaart>

³⁰ Van der Esch 2003.

³¹ <https://zoeken.cultureelerfgoed.nl>.

			protosteengoed en rood aardewerk. Een stuk lei en een stuk grof natuursteen. Botmateriaal: paard, rund en hond. Slootrestant. Tevens werd een Romeins dakpanfragment aangetroffen.	
3251172100	Late Middeleeuwen A	Late Middeleeuwen A	Divers vondstmateriaal te relateren aan woonheuvel 6 (LMEA aardewerk, bot)	Vondst van een grote put bestemd voor kleiwinning in de late middeleeuwen. – Daarbij een restant van een woonheuvel
3249601100	Late Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	Aangetroffen werd aardewerk (17e eeuw – ca 1825), een netverzwaring (van zacht baksteen gemaakt), aardewerk uit 15e-16e eeuw, een scherf Paffrath (11e-12e eeuw) en een oord van Jan II van Bronkhorst 1588-1617 geslagen te Gronsveld	Bij graafwerk t.b.v. kabels werden vondsten gedaan.
3175219100	Romeinse tijd	Late Middeleeuwen	Metalen vondsten, werktuigen; sporen van greppels, kanalen die later met klei uit de rivier opgevuld zijn geraakt, resten van woonheuvels, een dijkrestant, rijen ingeslagen paaltjes met daarbij soms liggend hout (jachtschermen?), een ovale palenplattegrond met mestlagen van waarschijnlijk een jachthut, een kleine houten werpsikkel enz.	Tijdens jarenlange kleiafgravingen zijn in deze buitendijkse polder tal van bodemstructuren blootgekomen, ontstaan door afgraving en bodemgebruik in de Late Middeleeuwen. De vondsten wijzen op activiteit aan de oeverzone van de Merwede in de Romeinse tijd en waarschijnlijk in de Vroege Middeleeuwen, maar door oevererosie is daarvan geen duidelijk beeld meer te verkrijgen. Pas in de 1e helft van de 11e eeuw is er duidelijk sprake van verhoogde woonplaatsen aan de rivieroever en het achterliggende veen.

Tabel 1: Vondstlocaties in het plangebied zelf en in een straal van 500 meter rondom het plangebied. Bron: Archis3.

In de omgeving van het plangebied zijn in Archis 4 archeologische onderzoeken geregistreerd (tabel 2). Het betreft tweemaal een bureauonderzoek en tweemaal een booronderzoek. In de omgeving van het plangebied heeft geen definitieve opgraving plaatsgevonden.

Onderzoeks- meldingsnr.	Situering t.o.v. plangebied	Aard en resultaten van het onderzoek
2287662100	Direct ten noorden van het plangebied	Type onderzoek: booronderzoek Toponiem: onbekend Jaar: 2010 Resultaat: niet gepubliceerd
2081946100	400 m ten noordwesten van het plangebied	Type onderzoek: booronderzoek Toponiem: onbekend Jaar: 2003 Resultaat: niet gepubliceerd
2104706100	Geheel Papendrecht	Type onderzoek: bureauonderzoek Toponiem: onbekend Jaar: 2005 Resultaat: beleidsplan
4036849100	Leidingtracé Papendrecht en Alblasserdam, schampt het plangebied.	Type onderzoek: bureauonderzoek Toponiem: onbekend Jaar: 2017 Resultaat: Bij dit bureauonderzoek werd vastgesteld dat vervolgonderzoek niet vereist was vanwege de ligging in een zone met lage verwachting.

Tabel 2 In Archis geregistreerde onderzoeken in de omgeving van het plangebied. Bron: Archis3.

3.4 Gespecificeerde archeologische verwachting (LS05)

De oorspronkelijke bodemopbouw het plangebied bestond uit komafzettingen met daartussen Hollandveen. Dit heeft in principe een lage tot middelhoge archeologische verwachting vanaf het Neolithicum. De vondsten ten zuiden en westen van het plangebied wijzen op activiteit aan de oeverzone van de Merwede, waartoe het plangebied behoort, in de Romeinse tijd en waarschijnlijk in de Vroege, en in de Late Middeleeuwen. In de Vroege Nieuwe Tijd (mogelijk in het jaar 1574) is de natuurlijke bodemopbouw binnen het plangebied echter verstoord door een dijkdoorbraak, waarvan het Wiel ten oosten van het plangebied het restant is. Hierdoor kunnen eventuele archeologische waarden van voor de Nieuwe Tijd A verstoord zijn; het is echter niet duidelijk tot welke diepte. Er zijn geen aanwijzingen zijn voor (bouw)activiteiten binnen het plangebied na het herstel van de dijk in de Nieuwe Tijd A tot de jaren 70 van de 20^e eeuw. Verder is de Nieuwlandpolder vanaf de 13^e/14^e tot in de 20^e eeuw afgeleid/ontgraven, ook ter plaatse van het plangebied, en vervolgens sub-recent met minimaal 3,5 m opgehoogd³² (de maaiveldhoogte binnen het plangebied bedraagt 3,31 – 4,01 m+NAP³³). In de gemeente Alblasserdam zijn voor deze polder volgens de archeologische beleidskaart daarom ingrepen tot 3,9 m – mv toegestaan.³⁴ Er geldt daarom binnen het plangebied een lage tot middelhoge archeologische verwachting voor het aantreffen van archeologische resten vanaf de Romeinse tot Vroege Nieuwe Tijd vanaf 3,5 m-mv.

³² Wink *et al.* 2012.

³³ Ahn.nl

³⁴ Wink *et al.* 2012.

4 Advies vervolgonderzoek (LS05)

Eventuele archeologische waarden van voor de Nieuwe Tijd A zijn tot een diepte van 3,5 m-mv toegedeekt. De kans dat er bij nieuwbouw op de locatie deze archeologische waarden zullen worden verstoord is laag. Omdat er verder geen aanwijzingen zijn van (bouw)activiteiten binnen het plangebied vanaf de Nieuwe Tijd A, adviseert Vestigia *Archeologie & Cultuurhistorie* de archeologische verwachting binnen het plangebied bij te stellen naar “laag”. In het kader van de voorgenomen ontwikkeling worden vervolgstappen in het kader van de Archeologische Monumentenzorg (AMZ) dan ook niet noodzakelijk geacht.

Wel dient dat de verstoring van de diepere ondergrond veroorzaakt door de heipalen zo beperkt mogelijk te blijven, vanwege de archeologische verwachting vanaf 3,5 m-mv. Een diepe paalzetting tot maximaal 5% van het daadwerkelijk te bebouwen terreindeel wordt algemeen als een aanvaardbare verstoring van archeologische waarden beschouwd.

Het bevoegd gezag, de gemeente Papendrecht, dient eerst over het advies in dit rapport een besluit te nemen (wel/geen vervolgonderzoek en zo ja, in welke vorm). Wanneer het bevoegd gezag besluit dat vervolgonderzoek niet noodzakelijk is en het plangebied wordt vrijgegeven voor de voorgenomen ontwikkelingen, blijft de meldingsplicht archeologische toevalsvondst of waarneming van kracht (Erfgoedwet, artikel 5.10 Archeologische toevalsvondst). Aangezien het nooit volledig is uit te sluiten dat tijdens eventueel grondverzet een archeologische ‘toevalsvondst’ wordt gedaan, is het wenselijk de uitvoerder van het grondwerk te wijzen op de plicht om hiervan zo spoedig mogelijk melding te doen bij het bevoegd gezag, de gemeente Papendrecht, en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Literatuur

- BAKKER, H. DE/J. SCHELLING, 1989: *Systeem van bodemclassificatie voor Nederland. De hogere niveaus*, Wageningen (Staring Centrum).
- BERENDSEN, H.J.A., 1997: *Landschappelijk Nederland*, Assen.
- BERENDSEN, H.J.A./E. STOUTHAMER, 2001: *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, The Netherlands*, Assen.
- COHEN, K.M./E. STOUTHAMER/H.J. PIERIK/A.H. GEURTS, 2012: *Rhine-Meuse Delta Studies' Digital Basemap for Delta Evolution and Palaeogeograph*, Utrecht (Dept. Physical Geography. Utrecht University).
- DE ROLLER, G.J., 2017: Archeologisch bureauonderzoek leidingtracé kV-station Papendrecht naar kV-station Alblasterdam, gemeenten Alblasterdam en Papendrecht (ZH), MUG-rapport 2017-35, Leek.
- ESCH, C. VAN DER, 2003: Alblasterdam, *Polder Nieuwland*. Archeologische Kroniek Zuid-Holland (35), p. 61-61.
- RAS, J., 2012: Archeologische verwachtings- en beleidskaart gemeente Papendrecht, Heinenoord.
- HAGEMAN, B.P., 1969: Development of the western part of the Netherlands during the Holocene, *Geologie en Mijnbouw*, 48, 373-388.
- WINK, K./G.H. DE BOER/S. VAN DER VEEN/P. KLOOSTERMAN, 2012: *Van donk tot dam. Een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart van de gemeente Alblasterdam*, RAAP-RAPPORT 2484, Weesp.

Digitale bronnen

- ACTUEEL HOOGTEBESTAND NEDERLAND: <https://ahn.arcgisonline.nl/ahnviewer/>
- ARCHEOLOGISCH INFORMATIESYSTEEM (ARCHIS): <https://archis.cultureelerfgoed.nl/#/login>
- BEELDBANK RIJKSDIENST VOOR HET CULTUREEL ERFGOED: <http://beeldbank.cultureelerfgoed.nl/>
- BODEMLOKET: <http://www.bodemloket.nl/>
- RNA-OMGEVING ERFGOEDTHESAURUS: <http://data.cultureelerfgoed.nl/>
- RUIMTELIJKE PLANNEN: <http://www.ruimtelijkeplannen.nl/web-roo/roo/>
- TIJDREIS OVER 200 JAAR TOPOGRAFIE: <http://topotijdreis.nl/>

Kaarten en bijlage

Kaart 1:	Ligging plangebied
Kaart 2a:	Geomorfologie
Kaart 2b:	Bodem
Kaart 2c:	Stroomgordels
Kaart 3:	Archeologische inventarisatie (Archis)
Bijlage 1:	Overzicht van geologische en archeologische perioden

This text was set using the following freely available font software:

Allerta Copyright (c) 2010, Matt McInerney (<http://pixelspread.com>), with Reserved Font Name Allerta.

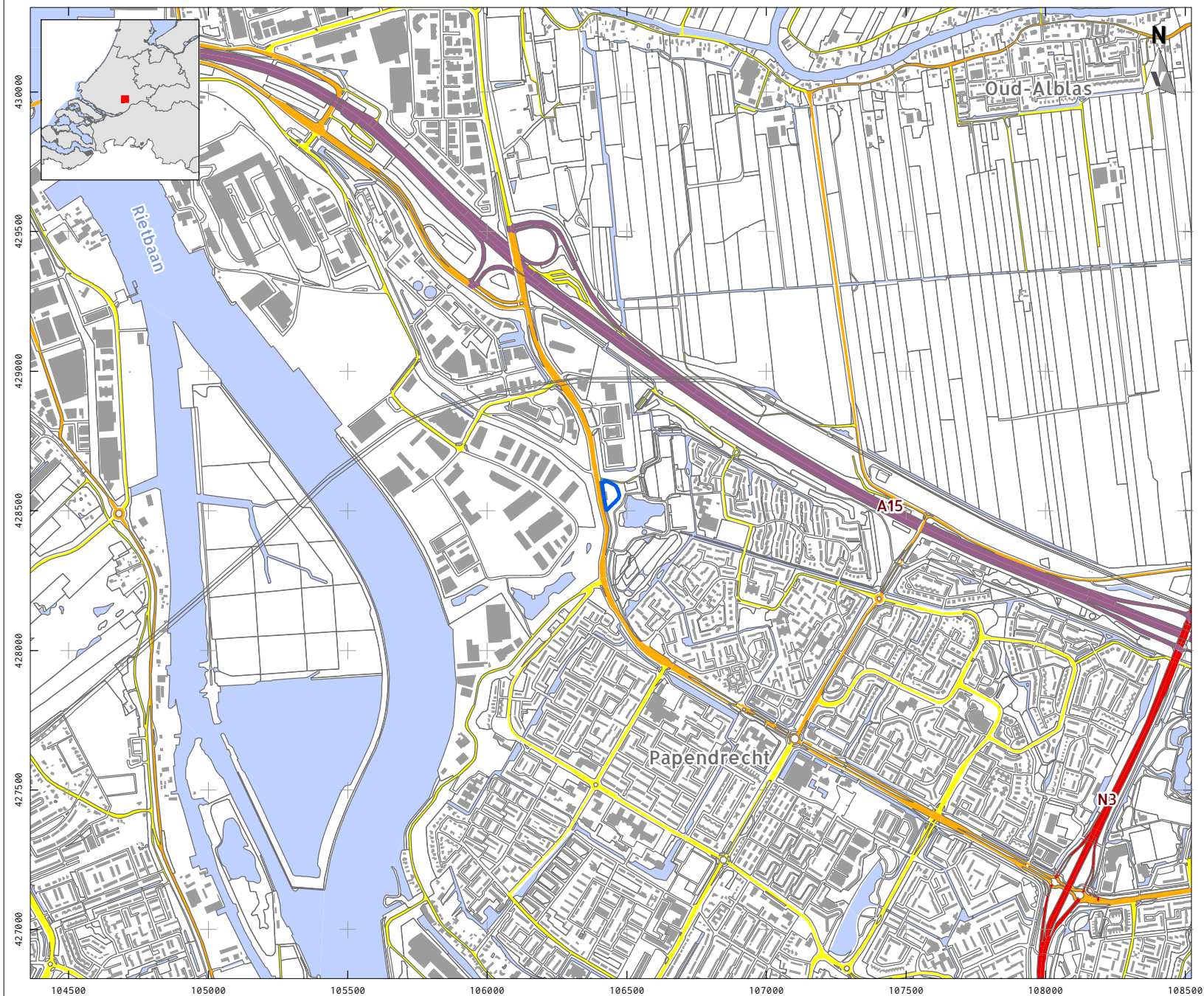
Inconsolata_dz Copyright (c) 2006, Raph Levien (<http://www.levien.com>), with Reserved Font Name <Inconsolata>. Copyright (c) 2009, David Zhou (<http://blog.nodnod.net/>) with Reserved Font Name <Inconsolata_dz>.

Molengo_Vestigia Copyright (c) 2007, Denis Moyogo Jacquerye, with Reserved Font Name <Molengo>. Copyright (c) 2011, Vestigia BV Archeologie & Cultuurhistorie (www.vestigia.nl), with Reserved Font Name <Molengo_Vestigia>; available at www.vestigia.nl/fonts.

This Font Software is licensed under the SIL Open Font License, Version 1.1.
The license is available with a FAQ at: <http://scripts.sil.org/OFL>

KAART 1 - LIGGING PLANGEBIED

LEGENDA

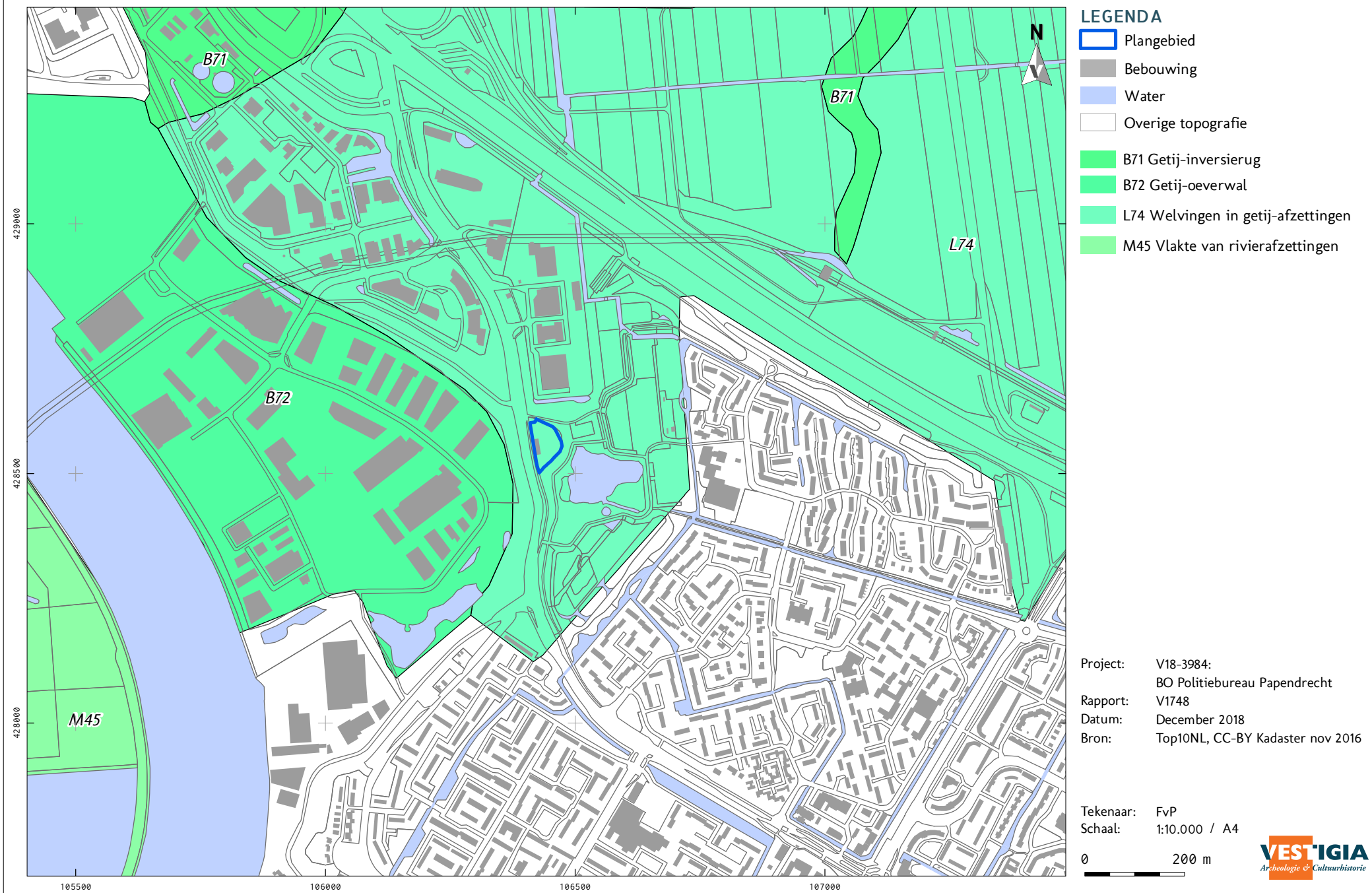
- Plangebied
- Bebouwing
- Water
- Overige topografie
- Snelweg
- Hoofdweg
- Regionale weg
- Lokale weg

Project: V18-3984:
BO Politiebureau Papendrecht
Rapport: V1748
Datum: December 2018
Bron: Top10NL, CC-BY Kadaster nov 2016

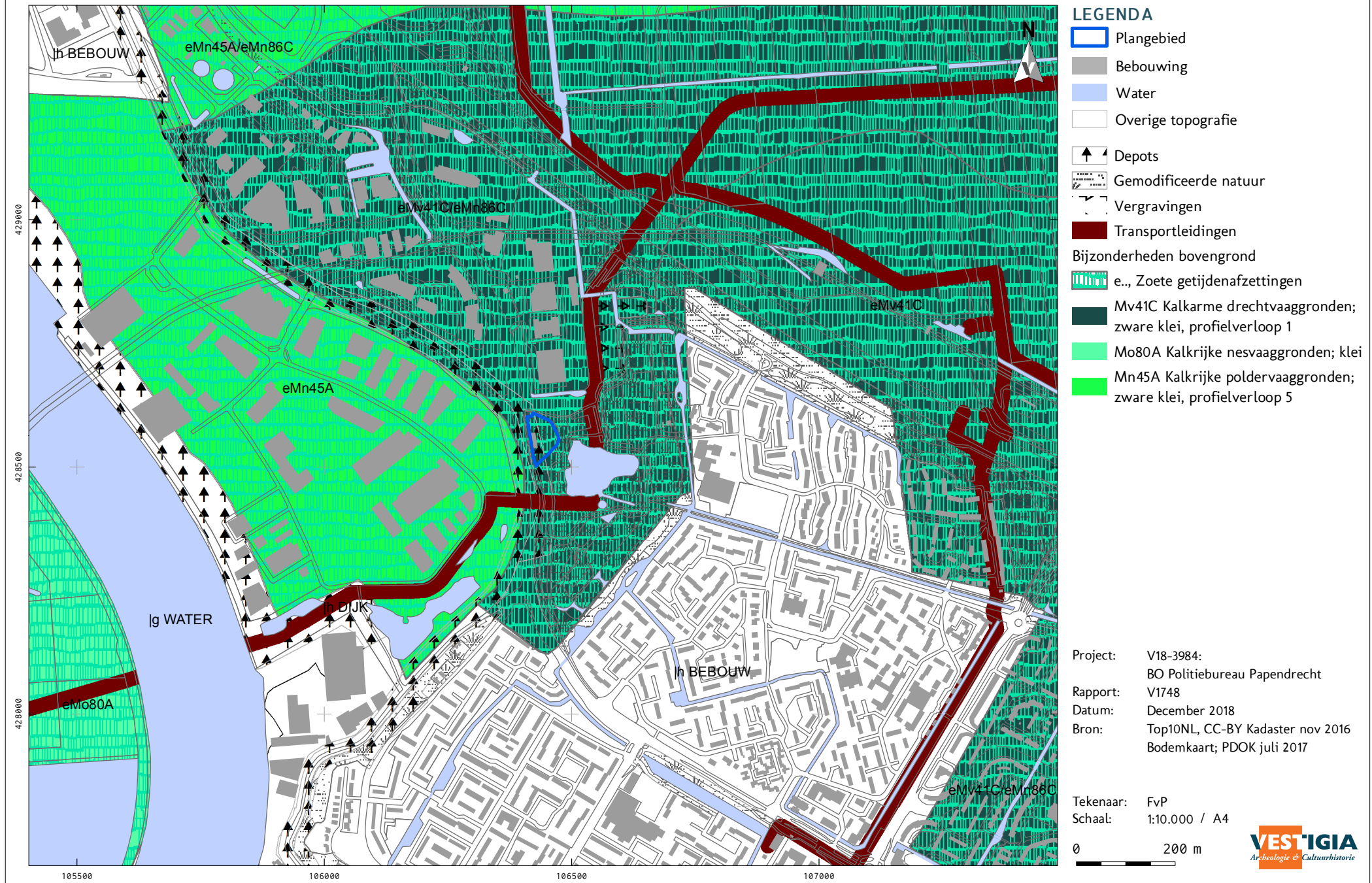
Tekenaar: FvP
Schaal: 1:20.000 / A4

0 200 m

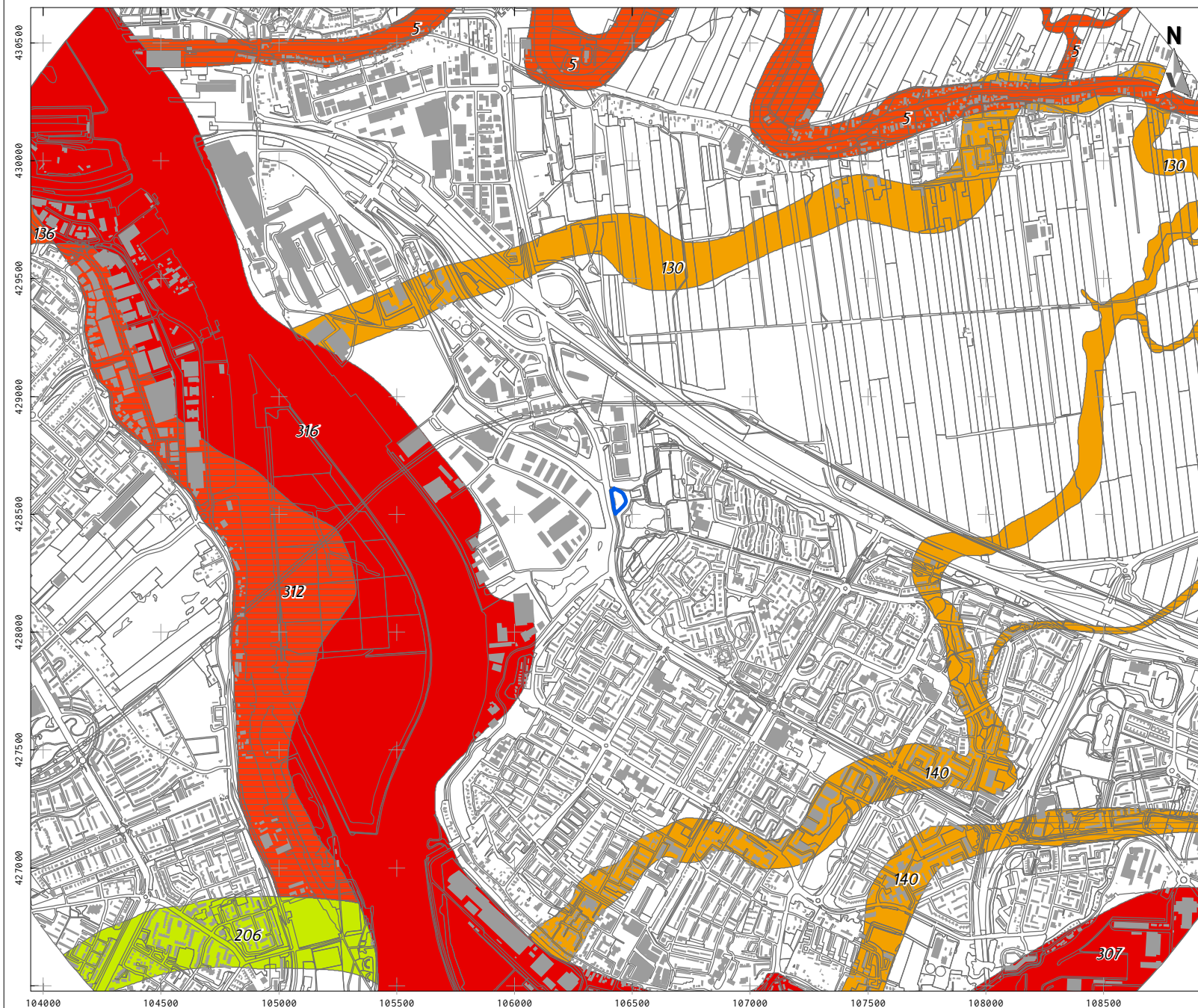
KAART 2A - NATUURLIJK LANDSCHAP, GEOMORFOLOGIE

KAART 2B - NATUURLIJK LANDSCHAP, BODEMKAART

KAART 2C - NATUURLIJK LANDSCHAP, STROOMGORDELS

LEGENDA

Plangebied

Bebouwing

Water

Overige topografie

Crevasses

Stroomgordel (datering sedimentatie in C14 jaren voor heden)

5, Alblas, (1700-700)

130, Oud-Alblas, (2200-1700)

136, Oude Waal, (2200-619)

140, Papendrecht, (2500-1700)

206, Zwijndrecht, (4020-3210)

307, Merwede; embanked, (>2071)

312, Biesbosch, (529-200)

316, Noord, (>1600)

Eindatering in kleuren

Huidig (1950 AD)

100 - 450 14C BP = 1500 AD

450 - 800 14C BP = 1200 AD

1501 - 1950 14C BP = 100 AD

3001 - 3500 14C BP = 1800 BC

Project: V18-3984:
BO Politiebureau Papendrecht

Rapport: V1748

Datum: December 2018

Bron: Top10NL, CC-BY Kadaster nov 2016
Stroomgordels, Cohen *et al.* 2012

Tekenaar: FvP

Schaal: 1:24.000 / A4

0 200 m

VESTIGIA
Archeologie & Cultuurhistorie

KAART 3 - ARCHEOLOGIE

LEGENDA

- Plangebied
- Bebouwing
- Water
- Overige topografie

Vondstlocaties (waarnemingen)

- Losse vondstlocatie
- Vondstlocatie gekoppeld aan onderzoek

Onderzoeken

- Archeologisch: opgraving of proefsleuven
- Archeologisch: begeleiding
- Archeologisch: booronderzoek
- Archeologisch: bureauonderzoek
- Archeologisch: overig
- Onbekend

AMK-terreinen

- Terrein van hoge archeologische waarde

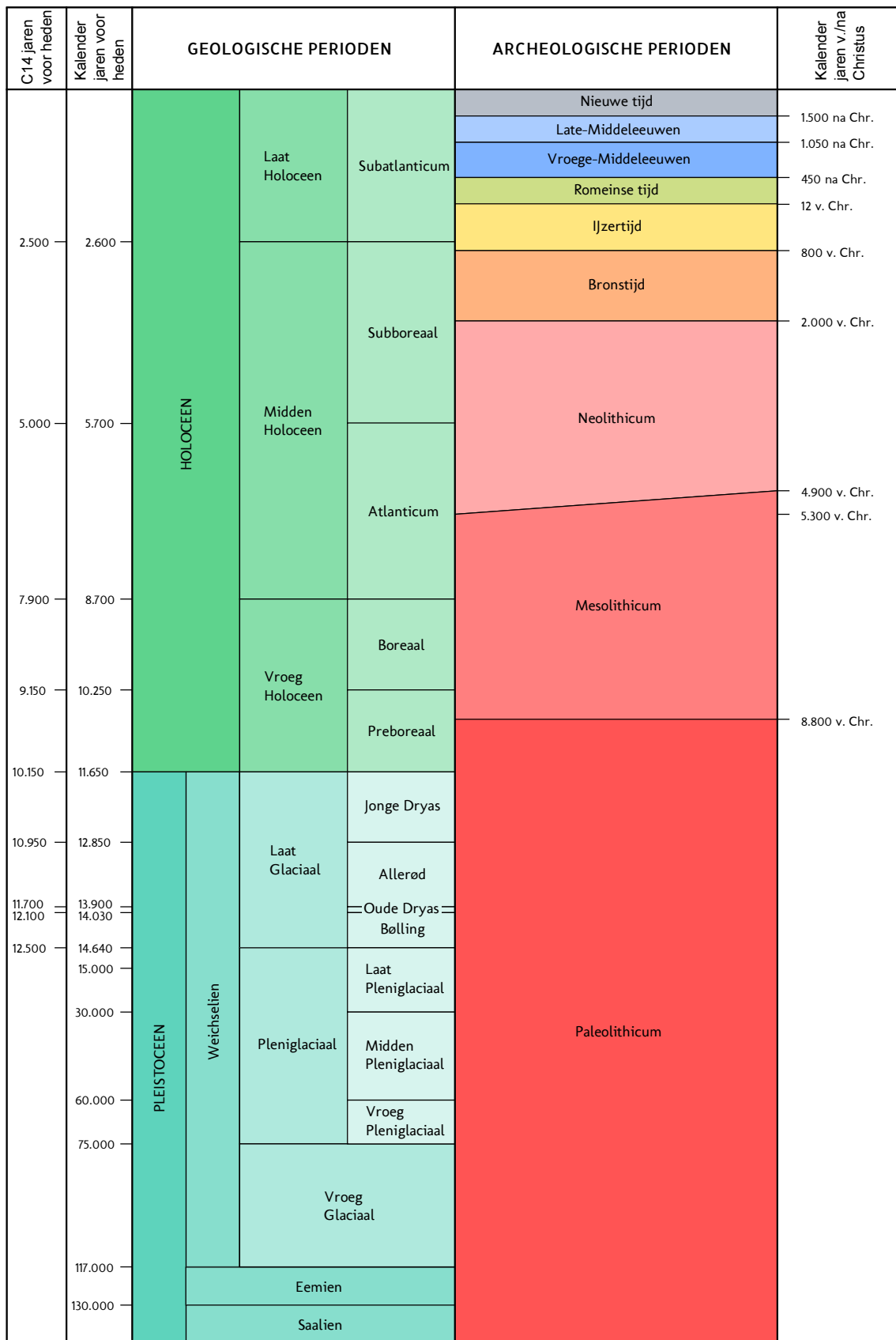
Project: V18-3984:
BO Politiebureau Papendrecht
Rapport: V1748
Datum: December 2018
Bron: Top10NL, CC-BY Kadaster nov 2016
Onderzoeken, Vondstlocaties
RCE 17 november 2017
Monumenten, RCE juli 2014

Tekenaar: FvP
Schaal: 1:10.000 / A4

0 200 m

Bijlage 1 Overzicht archeologische en geologische perioden

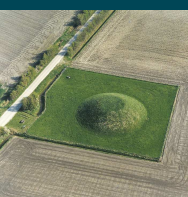
C14 ouderdommen en gekalibreerde ouderdommen van het Holoceen volgens Van Geel et al. (1980/1981). C14 ouderdom van het Laat Glaciaal volgens Hoek (2001/2008) en gekalibreerde ouderdommen van het Laat Glaciaal volgens Rasmussen et al. (2006). Overige pleistocene chronostratigrafie volgens Westerhoff et al. (2003). Archeologische perioden van de prehistorie volgens Louwe Kooijmans et al. (2005) en overige archeologische perioden volgens Archis.

Periode	Van - tot
Vroeg-Paleolithicum	tot 300.000 voor Chr.
Midden-Paleolithicum	300.000-35.000 voor Chr.
Laat-Paleolithicum	35.000-8800 voor Chr.
Vroeg-Mesolithicum	88.00-7100 voor Chr.
Midden-Mesolithicum	7100-6450 voor Chr.
Laat-Mesolithicum	6450-4900 voor Chr.
Vroeg-Neolithicum	5300-4200 voor Chr.
Midden-Neolithicum	4200-2850 voor Chr.
Laat-Neolithicum	2850-2000 voor Chr.
Vroege-Bronstijd	2000-1800 voor Chr.
Midden-Bronstijd	1800-1100 voor Chr.
Late-Bronstijd	1100-800 voor Chr.
Vroege-IJzertijd	800-500 voor Chr.
Midden-IJzertijd	500-250 voor Chr.
Late-IJzertijd	250-12 voor Chr.
Vroeg-Romeinse tijd	12 voor-70 na Chr.
Midden-Romeinse tijd	70-270 na Chr.
Laat-Romeinse tijd	270-450 na Chr.
Vroege-Middeleeuwen	450-1050 na Chr.
Late-Middeleeuwen	1050-1500 na Chr.
Nieuwe Tijd A	1500-1650 na Chr.
Nieuwe Tijd B	1650-1850 na Chr.
Nieuwe Tijd C	1850-1950 na Chr.

Vestigia BV *Archeologie & Cultuurhistorie*
Spoorstraat 5
3811 MN Amersfoort
Nederland

Telefoon 033 277 92 00
E-mail info@vestigia.nl
Website www.vestigia.nl

K.v.K. Gooi- en Eemland 32078894

Erfgoedingenieurs

“Engineering the past, creating the future”

